

İRAN'IN ETNİK ATEŞ ÇEMBERİ*

Çeviren: Murat Yorulmaz

Yetmiş milyon İranlının yarısından fazlası etnik İranlı geri kalan kısmı ise Azerbaycanlı,Kürt,Arap,Türkmen, Baluchistanlılar ve Lorlardır. Birçok araştırmacının gözünde , bu alışılmamış farklılık İran'ı Rusların zamanında hükmettiği Sovyetler Birliği'ne rağmen İranlıların hükmettiği çok uluslu bir imparatorluk gibi ulusal bir devlet yapmamaktadır. İran'ın etnik azınlıkları Tahran hükümetine karşı büyük bir ayrılık ve mahrumiyet hissi paylaşmaktadır. Tahran'ın oldukça merkezileşmiş gelişme stratejisi ve aynı zamanda değişken güç dağılımı,sosyoekonomik kaynaklar ve sosyokültürel statünün olduğu çevre arasında geniş bir sosyoekonomik görüş ayrılığı ile sonuçlanmaktadır. Yakıt alıp vermede Tahran'a karşı sürekli ekonomik ve kültürel şikayetler,yakınmalar,ülkenin büyük etnik grupları arasındaki huzursuzluk artmaktadır.

Azınlıklar eskiden beri Tahran'ın uluslar arası izolasyonu tarafından güçlendirildiler ve Irak yeni hükümetinde kendi haklarını dile getirmede anahtar rol oynayan Kürtler ve Türkmenler gibi komşu devletlerdeki etnik kardeşlerinin çıkarlarından esinlendiler.¹ Bu esnada kendi zamanlarının gelmiş olacağını düşünerek İranlı sürgünler öncülüğünde milliyetçi muhalif gruplar uluslararası büyük bir destek toplamak için birlikte mücadele etmeye başladılar. Örneğin 2006 başlarındaki Washington konferansı , islami rejime karşı güçlü yaygın bir cephe kurmayı amaçlayan Kürt,Ahvazi,Baluchistanlı,Türkmen ve Azeri örgütlerinin temsilcilerini bir araya getirdi.² İran'ın devlet başkanı Mahmoud Ahmedinejad

* Bradley , John R. “ Iran's Ethnic Tinderbox ”. The Washington Quarterly , 30:1 pp 181-190.

görevlerinin ilk yılında kendisinin ve yönetici ekibinin İran'ın otuz ilini dolaşacaklarını ve çoğunun etnikçilik ve dinle ilgili olduğu uzun vadeli yerel problemleri çözeceklerine ilişkin seçim güvencesi verdi. Fakat başkanlığının ilk yıldönümünden itibaren sadece yarıya yakınıni ziyaret etmişti ve birçoğu kışkırtıcı etnik ve tarikatçı gerilimler yüzünden etkili olmamıştı. İran gerçekten de son günlerde modern tarihi içerisinde en kötü etnik şiddetin bazılarını yaşamaktadır.³

İran'daki dini rejim ülkenin çok etnikli doğasının zararlarını alenen inkar etmemektedir. Fakat yüksek yönetim kadrosundaki resmi demeçler tipik olarak ülkedeki şiddet için dış müdahaleyi suçlamaktadır. Hükümet Azerileri hamamböceğine benzeten ve isyana sebep olan karikatürün yayımlanmasından ötürü devletin günlük resmi gazetesi 'Iran' ı kapattı ,⁴ Ahmedinejad Amerika'yı ve ülkesini istikrarsızlaştıran etnik gerilimleri kışkırtan Amerikan müttefiklerini suçladı. Ahmedinejad devlet televizyonundaki canlı yayında Amerika ve onun müttefiklerinin , değerli İran halkı arasındaki fikir ayrılıklarını ve farklılıklarını provoke edemeyeceklerini bilmeleri gerektiğini belirtti.⁵ Sürekli İran'ın iç işlerine burnunu soktuğu için benzer şekilde lanetlenen İngiltere de , karşı sınırdaki Irak Araplarına kabilesel bağlılıklarının yanında tarihsel bağları ile de yakın olan İran Arapları tarafından yerleşik hayata geçirilmiş Khuzestan'daki şiddet yüzünden sürekli suçlanmaktadır.

İran Hükümeti görünenlerin aksine , İran'ın etnik rahatsızlıklarının ana sebeplerini oldukça ılımlı bir tarzda ele almaktadır. İslami Majlis Araştırma Merkezi – İran Hükümeti Araştırma Merkezi – 2005 raporunda hükümet etnik azınlıkların ihtiyaçlarını iyi bir şekilde belirlemez ve bu bağlamda rejimle karşı karşıya gelen iki anahtar çözümden bahsetmez ise ülkenin oldukça ciddi bir kargaşayla karşı karşıya geleceğini konusunda uyarıda bulunmuştur. İlk olarak tüm etnik grup ve bölgelerdeki gençler arasındaki işsizlik Tahran'a karşı küskünlük alevini arttırabilir.⁶ Rapor aynı zamanda tarihsel olarak dış kullanıma karşı korumasız,savunmasız olan sınır bölgelerindeki İranlı olmayan etnik gruplar arasındaki yoksulluktan da bahsetmektedir. Azeriler,Kürtler,Araplar,Türkmenler ve Baluchistanlılar komşu ülkelerinde ya geleneksel olarak İran'ın yönetici dini liderlerine ya da ülkelerinde Amerikan ve diğer Batı askerlerine düşman olan Azerbaycan,İrak,Türkmenistan ve Afganistan halkıyla bağlılıklarını paylaşmaktadırlar. Bu iç kargaşa İran'ın toprak ve

nüfus kontrolünü tehdit eder mi? Üstelik Batı'nın akıllardaki daha ılımlı bir rejim arzusuyla bu gelişmeleri avantajı olarak kullanabilir mi ya da kullanmak zorunda mıdır?

İran'ın İl ve Etnografik Haritası

Khuzestan Stake'teki Boru Hatları

Güneybatı Khuzestan ili büyük petrol,gaz ve gaz su kaynaklarıyla İran ekonomisinin sinir merkezidir. Geniş kurak ovaları , Tahran'ın ham petrol üretiminin yaklaşık % 80'ni sağlayan petrol sondaj kulelerinin düzeneklerinde gaz ateşinin titrek bir alevle yanmasıyla araya girmişlerdir. İki milyon İranlı Arapların çoğuna ev sahipliği yapan ve Güney Irak'a sınır oluşturan Khuzestan'daki etnik Araplar arasındaki kargaşa Tahran'a önemli ciddi bir iç güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.

Geniş doğal kaynaklarına rağmen halen İran'ın en fakir ve en az gelişmiş ili sayılmaktadır. 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak savaşı sırasında acımasızca

bombalanan Khuzestan'ın merkezi şehirlerinin çoğu yok edildi. Başkent Ahvaz hoş bir otelden yoksundur ve şehir merkezini ziyaret edenler merkez hastanesinin yanındaki açık lağımın kokusuyla karşılanırlar. Uyuşturucu bağımlılığı önemli bir problemdir. Sosyal hizmet görevlilerin denetimi altındaki rehabilitasyona rağmen geceleri nehir kıyısı başarılarından bahseden uyuşturucu bağımlısı gruplarla dolup taşar. Fakat , savaştan önce Ahvaz İran'ın en gelişmiş iliydi. 1980 Irak istilasında petrol alanlarını ele geçirmek için devrim kaosundan yararlanılmak isteniyordu , daha sonra ise Saddam Hüssein kendisini Khuzestan'daki Arapların kurtarıcısı tanımladı. Sınır kasabalarındaki çoğu İran Araplarının açıkça Irak'ı desteklemesine rağmen başka yerlerdeki çoğunluk desteklemedi çünkü onların çoğu Irak'taki Saddam Hüssein yönetimi altında zulüm gören Iraklı Şiiilerin yandaşları olan Şii Müslümanlardı. Yerel etnik Araplar İran-Irak savaşı esnasında parçalanmış sadakatleri yüzünden Tahran'daki dini rejim tarafından potansiyel olarak beşinci sırada ele alınmalarından şikayet etmektedirler ve devletin ayrılıkçı politikasından sıkıntı duymaktadırlar. Ahvaz'a üç mil uzaklıktaki fakir bir Arap köyünde köy boyunca uzanan petrol boru hatları petrolü yakında bulunan sondaj kulelerinden Basra Körfezi yakınındaki rafinerilere taşır. Sondaj kulesinde çalışan genç bir mühendis " burada hiçbir özgürlüğümüz yok, her şeyimizle ülkenin varlığı için çalışıyoruz ancak bundan hiçbir şekilde faydalanamıyoruz "7 diyor. Tüm öğrencilerin Arap olmasına rağmen Farsça'nın okulda öğretilen tek dil olduğunu ve Arap dilinde hiçbir gazetenin yayınlanmasına izin verilmediğini belirttiler. Aynı zamanda işsizliğin ve yoksulluğun İranlılardan daha yüksek olmasından duydukları sıkıntıyı da dile getirdiler. Diğer kişi ise devletin kendilerini vatan haini olarak gördüğünü söyledi. O da ailesindeki birçok kişi gibi işsiz olduğunu belirtti ve " Biz İranlılarız. Hain olan Tahran'daki hükümetin ta kendisidir çünkü hükümet bizi eşit haklardan mahrum etmektedir "8 dedi. Irak sınırına karşı kuzen kabilelerin anti-Batı düşüncesi olarak görülen hiçbir delilleri yoktu ve onların bu kötü durumunda batı merakı hakkında bu kabilelerden hangisi ile konuştuysam genel bir heyecan vardı. İçlerinden biri açıkça İngiliz güçlerini kurtarıcı olarak hoş karşıladığını , Irak'ı istila etmeleri gerektiğini belirtti. Aynı zamanda bu Amerika'nın Irak'ın İran'ı istilasına izin vermesinin içten, derinden bir eleştirisiydi. "Güvenlik yoksa kullanılan demokrasi ve özgürlüktür." Bu tipik bir yorumdu.9

2005 Nisanında patlak veren hükümet karşıtı isyanlardan sonra 21 kişinin öldüğü bombalı saldırılarda yaklaşık 50 Arabin saldırılarla ilişkisi olduğu hükümetçe bildirildi. Ayaklanmalarda en az 20 kişinin öldüğü yüzlercesinin de yaralandığı kaydedildi. Uluslar arası Af örgütü güvenlik güçlerinin tutuklananların çoğunu idam ettiğini bildirdi. Tahran suçlamayı reddetti.¹⁰ Katar'a bağlı Arapça yayın yapan El-Cezire haber televizyonu Khuzestan'da görüntü kaydı yapamasa ayaklanmaların ölçüsü dış dikkate çevrilecekti. Akabinde El-Cezire'nin ilden yayın yapması engellendi.¹¹ İsyancılar sahtekarlıkla suçlanan Arapları il dışına kovma ve onları etnik İranlılarla bir araya getirme planlarını açığa vuran bir önceki başbakan yardımcısı Muhammad Ali Abtahi'ye atfedilen sızdırılmış bir mektupla çileden çıkarıldılar. Ahmadinejad son dakikada Ahvaz'a olan üç ziyaretini de iptal etmek zorunda kaldı. Her seferinde resmi sebep kötü hava koşullarıydı fakat gerçek sebep olası güvenlik tehlikeleriydi. Sekiz kişinin hayatını kaybettiği en şiddetli bombalamalardan biri başkanın yapacağı halk mitinginden birkaç saat önce gerçekleşti.

2006 Ocak ayında bir bankaya yapılan bombalı saldırıda altı kişiyi öldürmekten suçlu bulunan iki etnik Arap Ahvaz'da Mart ayında bir vince asılarak idam edildiler. Asılmalarından bir gün önce diğer üç etnik Arap söylentilere göre yerel bir hapisanede idam edildiler ve deniz aşırı karşıt gruplara göre birçok sayıda diğer yerel Arap ta yakında ölümle yüzleşecektir. İki kişinin asılmasından birkaç gün sonra ham petrolü Basra Körfezi kıyısındaki Abadan Rafinerisine tedarik eden büyük petrol boru hatları ateşe verildi. İranlı yetkililer sabotajı önleyemediklerini ifade ettiler.¹² 2005 Eylülünde Khuzestan'daki boru hatları geçici olarak tedariki bölerek bombalandı. Aynı yıl Ekim ayında Tahran , Abadan rafinerisine beş Katyusha roketi ile bombalı saldırı teşebbüsünün engellendiğini bildirdi.¹³

Ahvaz'daki bazı Arap kabile liderleri yönetim tarafından petrol tesislerinin korunması için alenen silahlandırılmaktadır. Sonuç olarak İran etnik Arapları adına lobi faaliyetinde bulunan İngiliz Ahvazi Dostluk Derneğine göre bu kişiler boru hatlarının alt yapı sistemine ilişkin derinlemesine araştırılmış bilgiye sahiptirler. Şuan ki etnik baskı devam ederse grup , bu kabilelerin bazı üyelerinin korumalığını yaptığı tesislere saldırabileceğini tahmin ediyor.¹⁴ Ahvaz'daki petrol tedarikindeki kesilmeler global ekonomik ve ,politik karışıklıklara sebep olabilir. İran'ın toplam

rafineri kapasitesinin %30'unu temsil eden Abadan Rafinerine ya da Ahvaz'ın ihracat boru hatların büyük bir saldırı İran'ın hem petrol ihracatını hem de iç yakıt gereçlerini şiddetli bir şekilde kesecekti. Gerçekten etnik yapı İran'ın petrol endüstrisine herhangi bir şekilde ambargo koysaydılar, global petrol fiyatları tavan yapacaktı. Bu ekonomik terör stratejisi geniş Basra Körfezi'ndeki petrol tesislerini sabotaj etme kampanyasının odağını alenen sürdüren El-Kaide'de kaybolmamaktadır.¹⁵

İranlı yetkililer Khuzestan'daki şiddetin yükselmesinden kısmen Iraktan yönetilen sürgüne gönderilmiş ayrılıkçı grupları sorumlu tutmaktadırlar ve Kanada'ya , İngiltere'ye ve Amerika'ya karşıt gruplara buralarda yerleşip çalışmaya izin verdikleri için kızgınlar. Dünyanın birçok yerinden en az altmış Arapça karşıtı radyo ve televizyon kanalları ilde yayın yaptı. Khuzesten valisi Mohsen Farokhnejad bu grupların terörist eylemleri körüklediği ve yanlış bilgiler yayarak durumu alevlendirdiklerini belirtmektedir. "Batılı devletler terörizmle savaştıklarını iddia ederken niçin bu gruplara bunları yapmalarına izin veriyorlar?"¹⁶ Hepsinden de en önemlisi deniz aşırı karşıt Arap gruplar son günlerdeki terörist saldırıları kınamaktadır. Fakat bir analist karşıt grupların içinden aldığı bilgiye göre popüler bir grubun Kanada'dan yönettiği ve uydu televizyon kanalında geniş çapta izlenen Ahvaz Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin bazen silahlı savunma direnişine benzer olduğunu belirtti.¹⁷

Baluchistan'daki Sünni Direniş

Uzak güneydoğu ili Baluchistan benzer kargaşa ve şiddete tanık oldu. Baluchistanlılar uzun süredir Tahran'daki yönetime kızmaktadırlar. Merkezi hükümetin nüfusun %35-50'nin işsiz olduğu ve çoğunun Sünni olduğu Baluchistan halkına acımasızca eziyet ettiğini ve göz ardı ettiğini belirtiyorlar.¹⁸ İran ordusu yıllardır Afganistan'dan Avrupa'ya uzanan eroin hattı yanında Baluchistan sınırları içerisinde ciddi şekilde korunan organize edilmiş uyuşturucu kaçakçılığı ağları karşı müthiş bir kampanya ile savaşmaktadır. İl Sünni Pakistan ve Amerika'nın işgal ettiği Afganistan'a sınır oluşturduğu için İran'ın ulusal güvenliğinde hayati derecede önemlidir. Khuzestan etnik Arapları gibi Baluchistanlılar da eğitim ve istihdam

kemisindeki ayrımcılıktan şikayetçilerdir.¹⁹ Khuzestan'da olduğu gibi yerel halk yetkililerin geçen iki yıldan beri büyük Baluchistan şehirlerinde etnik dengeyi değiştirerek bölgenin güvenliğini sağlamak için sistematik bir planı işleme koyduklarını iddia etmektedirler.²⁰ En az iki siyasi grup solcu Baluchistan Liberal cephe ve oldukça merkezîyetçi Baluchistan Koruma Konseyi ilde etkili olabileceklerini iddia etmektedirler. 2003'ten önce her ikisinin de Bağdat'ta karargahları varmış ve önemli bir İranlı sürgüne göre karargahlar şuan Pakistan'a taşınmış olabilir.²¹ Tahran hükümeti Sünni isyancıları desteklediği için Amerika'yı suçlamaktadır.²² Tüfekler, el bombaları ve birkaç uçaksavarla silahlandırılmış Sünni isyancı grup Jundallah geçen dört yıldan beri İran'ın kontrolsüz sınır yerleşkelerinde ve vur kaç operasyonlarında 400 İranlı askeri öldürdüklerini iddia etmektedirler.²³ 2006 Ocak ayında Jundallah'ın basın sözcüsü Abdul Hameed Reeki, kendisinin organizasyonu ile sekiz İranlı askerin esir alındığında bir basın toplantısı yaptı. Kendisi Jundallah'ın eğitilmiş sadece bin askerinin olmasına rağmen Batı yardım etmeye devam etseydi Jundallah'ın İran ordusunu bozgun uğratmaya ant içmiş olduğunu söyledi.²⁴

Gerçekten Sünni Baluchistan direnişi, Tahran'daki istikrar bozucu katı rejime olan ilgisi ile Batı istihbarat servislerine karşı değer arz edebilir. Afganistan'daki savaş operasyonlarını güçlendirmek için İran'a terleştirmesi gereken Amerikalı pilotların Tahran tarafından ülkelerine iade edileceği sözü verildiğinde 2001 yılında desteğini çeken Amerika bu süreye kadar Baluchistanlılarla yakın ilişkilerini korudu. İran'ın güneydoğusunda yer alan bu ildeki kargaşanın çözümlenmesi için bağlantılar canlandırılabilir ve en azından bir analize göre yönetici rejime karşı çalışabilir.²⁵

Jundallah için diğer bir tercih ise İranlı liderlerin, belki de Ahmedinejad'ın kendisinin öldürülmesiydi.²⁶ Reeki bu bildiriye yapmadan önce örgüt zaten başkanlık güvenlik güçlerine saldırıdan dolayı suçlanmıştı. İran'ın yarı resmi gazetesi 'Jomhuri Islami' 17 Aralık 2005'te Ahmedinejad'ın remi makam aracının Baluchistan'daki Zabol-Saravan karayolunda üç gün önce saldırıya uğradığı haberini aldığını bildirdi.²⁷ İranlı hükümet yetkililerine göre Ahmedinejad'ın güvenlik görevlilerinden biri ve yerel halktan kiralanan bir şoför öldü ve diğer güvenlik görevlisi yaralandı. Söylentilere göre çatışmada iki silahlı eylemci de öldü.

Aynı hafta İran Hükümeti saldırının İran başbakanına yönelik bir suikast olmadığını ve saldırı esnasında Ahmedinejad'ın orada bulunmadığını belirten bir demeç yayınladı. Hükümet yetkilileri üstelik saldırılan aracın başkanlığa ait olmadığını ve başkanın yakında yapacağı ziyaret için güvenlik önlemlerinin bir parçası olarak karayolundaki seyir halindeki güvenlik görevlilerinin mevzilendiklerini iddia ettiler. Bir 'Stratfor' analizine göre olayla ilgili çelişkili raporlar cevaplardan ziyade bir soruyu gündeme getirir ve raporlar muhtemelen İran başbakanına karşı potansiyel tehlikeleri önlemek için Tahran tarafından ortaya atılan yanlış bilginin parçalarıdır.²⁸ Raporların netliği konusundaki yetersizlik, gerçek olarak neyin ne olduğu konusundaki geciken demeçler ve sonuçlanan analiz İran Yönetiminin karışık durumunu ortaya çıkarır ve Baluchistan'daki tecrübesiz direniş hareketinin ezilmesi için toplu tutuklamaların habercisi oldu.

Kargaşa diğer bölgeleri de harekete geçirir. Hiç kimse İran'ın 4.8 milyon Kürt nüfusunun çoğuna ev sahipliği yapan Kermanshah'ta 2006 Mayısındaki patlamalardan onur duymamaktadır fakat 2005 Temmuzunda güvenlik güçleri tarafından genç bir Kürt'ün vurularak öldürülmesi birçok batı şehirlerinde sivil ve polis yetkililerinin ölümüyle sonuçlanan gösterilere yol açtı. Mayıs 2006'da Doğu Azerbaycan ilinin birçok şehirlerinde yüz binlerce İranlı, Azerilerin hamamböceğine benzetildiği karikatürün devletin remi gazetesi 'Iran' da yayınlanmasından sonra protesto gösterilerinde bulundular.²⁹ Komşuları Azerbaycan'daki din kardeşleri ile paylaştıkları bir Türki dili konuşan ve İran nüfusunun 1.15'ini oluşturan etnik bir Türk grup olan Azeriler İran'ın en büyük azınlığıdır ve kendi dillerinde okulların açılması özgürlüğü gibi haklarının taleplerinde seslerini git gide yükseltmektedirler.³⁰ 1991'de Sovyetler Birliği'nden kazanılan Azerbaycan Cumhuriyet Bağımsızlığı'ndan etkilenen İran'daki Azeri milliyetçilik duygusu ve büyük kültürel, dilsel hak talepleri artmaktadır.³¹

Batı'nın Hesabı

Batılı politikacılar tarihi süreçte İran'ın etnik ateş çemberine çok az ilgi duydular ancak bugün ülkenin kısa dönem dış ve iç politika seçimlerine etkileri yanında İran Yönetiminin uzun vadede istikrarı üzerindeki olası etkileri üzerine odaklanarak

ülkenin etnik iç politikalarına büyük ilgi duymaktadırlar. Söylentilere göre sınıflandırılmış bir Amerikan projesi içinde yer alan sürgün edilmiş İranlı aktivistlere göre Amerika Savunma Bakanlığı şuan İslami Teokrasiye karşı etnik şikayetlerin doğasını ve boyutunu incelemektedir. Söylentilere göre Pentagon özellikle İran'ın komünizmin çöküşü ile Sovyetler Birliği'nin parçalanmasına yardım eden ve Irak'ı parçalayan benzer türdeki kırık hatlar boyunca şiddetli bir dağılmaya eğilimli olup olmadığı ile ilgilenmektedir. Bir makaleye göre Amerikan istihbarat uzmanları bu araştırmanın İran'a gerçekleştirilecek bir kara saldırısının olası planının ön aşamaları olduğu ya da İran'ın Irak içinde erimesi ve Irak'taki yerleşik Amerikan askerleri için İran sınır bölgelerindeki kargaşanın anlamını değerlendirmek adına bir başvurusu olduğu sonucuna varırlar.³² Bazılarının İran'a karşı psikolojik bir savaşın parçası olarak Hersh'in Washington tabanlı kaynaklar tarafından kullanılmış olabileceğini tartışmasına rağmen Amerikalı araştırmacı gazeteci Seymour M.Hersh Amerika'nın İran toprakları üzerinde askerleri olduğunu iddia etmektedir.³³

2005 Ekimde Washington kökenli muhafazakar bir düşünür söylentilere göre özellikle İran milliyetçileri ve sürgüne gönderilmiş karşıt gruplar arasından kargaşa ve ses getiren bir konferans verdi. Konferansın adı 'Federalizm için diğer bir çalışma nedir?' idi. Konferans başkanı konferansın bölücülüğü kışkırtmayı araştırdığını inkar etti.³⁴ Batının kısa dönem politik ve askeri kazanç için İran'ın etnik gerilimi içinde yer alma başvurusu gerçekten de kendisi için ciddi bir hata olacaktı. Tarihi örneklere dayanılarak bu dışarıdakilerle dolap çeviriyor gibi görünen herhangi bir azınlık gruba karşı güçlü bir geriye dönüş hareketinin ve İran milliyetçiliğinin dalgasını salı verecekti. Ortadoğu'da Bush yönetiminin müdahaleci politikalarının genellikle güçlü destekçisi sağ kanattan İranlı sürgün Amir Taheri bile etnik ve tarikatçı küskünlük ateşini alevlemenin zor olmasına ve Yugoslavya gibi bir bitiş senaryosunun İslami Cumhuriyetin ölümünü hızlandırabileceğine rağmen onun aynı zamanda yıllardır hatta on yıldır tüm bölgenin içine gömülmüş dinsel bağnazlık ve milliyetçiliğin karanlık güçlerini salı vereceğini belirtmektedir.³⁵

Her ne durum olursa olsun Kürtler dışında İran'ın etnik gruplarından hiçbiri şuan İran Devleti'nden ayrılmaya çalışmıyor. Khuzestan ve Baluchistan gibi belirli bölgelerdeki şiddet açıkça etnik içeriğe sahip fakat bu etnik grupların üyelerinin de canını sıkan yoksulluk ve işsizliğin büyüyen sebepleri hükümetin kötüleşmesi ,

yetersizliği ve tüm İranlıların mücadele etmesi gereken genel bir kanunsuzluk anlayışıdır.

Bush yönetimi bu yılın başlarında meclisten İran'daki demokratik değişikliği teşvik için yetmiş beş milyon dolar istedi.³⁶ Bu para İran rejimi değiştirmeye yönelik boş bir istek içerisinde etnik gerilimin yönetilmesine ilişkin yolların aranmasından ziyade daha ılımlı bir hükümeti teşvik etmede amaçlanan demokrasiye geçiş çabalarının parçası olarak ve tüm İran halkının insan haklarının mücadelesinin takımı ve parçası olan etnik hakları için mücadele eden halkın dikkatini çekmek adına daha etkili bir şekilde kullanılabilirdi. Tüm dikkatler rejimi yada onun sınırlarını istikrarsızlaştırmak, isyanları kışkırtmak yada Tahran'daki yönetimi hedeflemek üzerinde değil demokrasiye teşvik etmek ve İran halkının durumunu iyileştirmek için İran'ın etnik azınlıklarıyla bir ortaklık yaratmak üzerinde olmalı.

Kaynaklar

- 1- Brenda Shaffer, "Iran's Volatile Ethnic Mix," International Herald Tribune, June 2, 2006, <http://www.iht.com/articles/2006/06/02/opinion/edshaffer.php>.
2. Sirvan Kaveh, "Iran: Ethnic Tensions and the Regime's Last Stand," KurdishMedia.com, June 1, 2006, <http://www.kurdmedia.com/articles.asp?id=12522>.
3. Amir Taheri, "Iran: Ethnic Woes," New York Sun, February 6, 2006, <http://www.benadorassociates.com/article/19305>.
4. Abbas William Samii, "Ethnic Tensions Could Crack Iran's Firm Resolve Against the World," Christian Science Monitor, May 30, 2006, <http://www.csmonitor.com/2006/0530/p09s02-coop.html>.
5. "Iran's President: U.S. Will Fail to Provoke Ethnic Differences," Associated Press, May 24, 2006.
6. "Iran: Parliamentary Think Tank Warns of Ethnic Unrest," British Ahwazi Friendship Society, January 5, 2006, <http://www.ahwaz.org.uk/2006/01/iran-parliamentary-think-tank-warns-of.html>.
7. Residents of Khuzestan, interviews with author, March 2006. The villagers asked that their names not be used and the location of their village not be specified.
8. Ibid.
9. Ibid.
10. Amnesty International, "Iran: Need for Restraint as Anniversary of Unrest in Khuzestan Approaches," MDE 13/040/2006 (Public), April 13, 2006, <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGMDE130402006?open&of=ENG-IRN>.
11. "Iran Bans Al-Jazeera After Riots," BBC News, April 19, 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4459033.stm.

12. John R. Bradley, "Ethnicity Versus Theocracy," *Al-Ahram Weekly*, March 16, 2006, <http://weekly.ahram.org.eg/2006/786/re7.htm>.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. "Al-Qaeda Leader Urges Attacks on Gulf Oil Facilities," Associated Press, December 7, 2005, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/12/3c997d85-35f1-4854-9eec-ccd483c981ef.html>.
16. Mohsen Farokhnejad, interview with author, Ahvaz, March 2006.
17. London-based analyst, telephone interview with author, March 2006.
18. "Iran: Assassination, Confusion, or Disinformation?" Stratfor Intelligence Briefing, December 20, 2005, <http://www.stratfor.com>.
19. Jason Athanasiadis, "Stirring the Ethnic Pot," *Asia Times Online*, April 29, 2005, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/GD29Ak01.html.
20. Ibid.
21. Amir Taheri, "Iran: Restive Provinces," *Arab News*, May 27, 2006, <http://www.arab-news.com/?page=7§ion=0&article=82825&d=27&m=5&y=2006>.
22. Massoud Ansari, "We Will Cut Them Until Iran Asks for Mercy," *London Telegraph*, January 15, 2006, <http://www.lebanonwire.com/0601MN/06011502TGR.asp>.
23. Ibid.
24. Ibid.
25. "Iran: Assassination, Confusion, or Disinformation?"
26. Ansari, "We Will Cut Them Until Iran Asks for Mercy."
27. "Iran: Assassination, Confusion, or Disinformation?"
28. Ibid.
29. Abbas William Samii, "Ethnic Tensions Could Crack Iran's Firm Resolve Against the World," *Christian Science Monitor*, May 30, 2006, <http://www.csmonitor.com/2006/0530/p09s02-coop.html>.
30. Shaffer, "Iran's Volatile Ethnic Mix."
31. Nayereh Tohidi, "Iran: Regionalism, Ethnicity and Democracy," *OpenDemocracy.net*, June 26, 2006, http://www.opendemocracy.net/democracy-irandemocracy/regionalism_3695.jsp.
32. Guy Dinmore, "U.S. Marines Probe Tensions Among Iran's Minorities," *Financial Times*, February 24, 2006, p. 2.
33. Seymour M. Hersh, "The Iran Plans," *New Yorker*, April 17, 2006, p. 30.
34. Dinmore, "U.S. Marines Probe Tensions Among Iran's Minorities," p. 2.
35. Taheri, "Iran: Ethnic Woes."
36. Dinmore, "U.S. Marines Probe Tensions Among Iran's Minorities," p. 2.

Editör: Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan; Nesrin Kaya, Ahmet Oyar, Yüksel Topaloğlu, Oğuzhan Durmuş, Muharrem Özden, Ersin Özden, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı Ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınları, İstanbul 2007, 393 s.

Sevgi ÖZTÜRK*

Editörlüğünü Yrd. Doç. Dr. Levent Doğan'ın yaptığı bu çalışma yayın ekibi tarafından sunulan önsözle başlamaktadır. XIX bölümden oluşan çalışmanın I. bölümü Editör Levent Doğan tarafından yazılmıştır. “Dil” başlığını taşıyan bu bölümde dilin bir iletişim aracı olarak önemine değinildikten sonra, “Dil ve Düşünce”, “Dil ve Toplum”, “Dil ve Kültür” alt başlıklarıyla toplumsal olarak dilin önemi ve kültürleri geçmişten günümüze taşımadaki rolü vurgulanmıştır.

“Dünyadaki Diller” başlığını taşıyan II. bölüm Oğuzhan Durmuş tarafından yazılmıştır. Bu bölümde dünya dillerinin genel tasnifleri ve bu tasniflerde izlenen ilmî metotlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Daha sonra dünyadaki diller “Yapı Bakımından Diller” ve “Dil Aileleri Bakımından Diller” başlıklarıyla ele alınmış ve dillerin tasnifleri yapılmıştır.

III. Bölüm “İnceleme Alanı Olarak Dil” başlığını taşımaktadır. Nesrin Kaya ve Oğuzhan Durmuş tarafından hazırlanan bu bölümde Türklerde dil araştırmalarının kurucusu Türkolog Kaşgarlı Mahmut ve eseri Divân-ı Lûgati't-Türk hakkında verilen kası bilgiden sonra Türk Dili üzerine araştırma yapmış olan diğer değerli Türkologlardan (Ali Şir Nevai, Bergamalı Kadri) bahsedilmiştir. “Dilbilim” başlığı altında dilbilimin tanımı verilip, araştırma alanı çizilmiştir. Dilbilimin tarihçesi hakkında verilen bilgiden sonra, Türkiye’de yapılan dilbilim çalışmalarına değinilmiş ve başlıca dilbilim alanları sıralanmıştır. Bu bölümün sonunda dilbilgisi hakkında da kısa bir bilgi verilmiştir.

Levent Doğan tarafından hazırlanan IV. bölüm “Türkçenin Alfabeleri” başlığını taşımaktadır. Türklerin kullandıkları 12 alfabe, Köktürk Alfabeti (Runik

* Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne.

Alfabe), Sogd Alfabeti, Uygur Alfabeti, Mani Alfabeti, Brahmi Alfabeti, Süryani Alfabeti, Arap Alfabeti, Ermeni Alfabeti, İbrani Alfabeti, Grek Alfabeti, Latin Alfabeti, Kiril Alfabeti başlıklarıyla sıralanarak bu alfabeler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün sonuna da bu alfabelerden bazılarının tabloları eklenmiştir.

Yine Levent Doğan tarafından kaleme alınan “Türk Dilinin Tarihî Dönemleri” başlıklı V. bölümde Türk dilinin belli başlı dönemleri sıralanarak, bu dönemler ve önemli şahsiyetleriyle bu şahsiyetlerin en önemli eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türk Dilinin tarihî dönemlerine ait eserlerden de kısa metin örnekleri yer almaktadır.

VI. bölüm Levent Doğan ve Oğuzhan Durmuş tarafından hazırlanmıştır. “Türkçe’nin Bugünkü Yayılımı” başlığını taşıyan bu bölümde Türkçe’nin bugün yayıldığı coğrafi alan tespit edilmiş ve belli başlı Türk lehçeleri sıralanarak bunların hangi coğrafyalarda konuşulduğu belirtilmiştir. Ayrıca lehçelerden örneklerin de yer aldığı bu bölüm Türk dilinin yayılma haritasıyla son bulmaktadır.

Ahmet Oyar tarafından hazırlanan VII. bölümün başlığı “Ses Bilgisi”dir. Türkçenin sesleriyle ilgili verilen kısa bilgiden sonra ses uyumlarına da değinilmiştir. Türkçede ses uyumlarından başka diğer ses özelliklerine de yer verilen bu bölüm, ses olaylarının, Türkçe’de hece ve çeşitlerinin incelendiği bir bölümdür. Vurgu alt başlığıyla tamamlanan bu bölümde kelime vurgusu, grup vurgusu ve cümle vurgusu incelenmiştir.

“Biçim Bilgisi” başlığını taşıyan VIII. bölüm de Ahmet Oyar tarafından hazırlanmıştır. Biçim bilgisinin tanımı; “dil bilgisinin kök ve eklerini inceleyen dalıdır” şeklinde verildikten sonra kök ve ekler hakkında bilgi verilmiş ve Türkçenin yapım ekleri örneklerle sıralanmıştır. Daha sonra çekim ekleri hakkında kısa bir bilgi verilerek isim çekim ekleri örneklerle belirtilmiştir. Fiil çekimlerinin de örneklerle yer aldığı bu bölüm “Fiillerde Çatı” hakkında verilen bilgilerle tamamlanmıştır.

IX. bölüm Muharrem Özden tarafından hazırlanmıştır. “Sözcük Türleri” başlığını taşıyan bu bölümde sözcükler görevleri bakımından sekiz gruba ayrılarak, I. Ad (isim), II. Adıl (zamir), III. Sıfat (önad), IV. Belirteç (zarf), V. Bağlaç, VI. İlgeç (edat), VII. Ünlem, VIII. Eylem (fiil) olmak üzere incelenmiştir.

“Sözdizimi (Cümle Bilgisi, Sentaks) başlıklı X. bölüm Nesrin Kaya tarafından hazırlanmıştır. Cümlelerin tanımının verilmesiyle başlanan bölümde, cümlelerin öğeleri ve cümle içindeki işlevleri örneklerle açıklanmıştır. Cümle türleri:

1. Yüklemine Yerine Göre Cümleler

- a. Kurallı Cümle
- b. Devrik Cümle

2. Anlamlarına Göre Cümleler

- a. Olumlu Cümle
- b. Olumsuz Cümle
- c. Olumlu Soru Cümlesi
- d. Olumsuz Soru Cümlesi
- e. Ünlem Cümlesi

3. Yapılarına Göre Cümleler

- a. Basit Cümle
- b. Birleşik Cümle

4. Yüklemine Türüne Göre Cümleler

- a. İsim Cümlesi
- b. Fiil Cümlesi

şeklinde sıralanmış ve konuyla ilgili verilen kısa bilgilerden sonra bu cümle türleriyle ilgili örnekler sıralanmıştır.

Kelime grupları ve kelime gruplarının temel özellikleri verilerek, kelime grubu türleri Mustafa Öner’in “Türkçe’de Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi” adlı makalesindeki gruplandırma esas alınarak:

A. Fiillerle Yapılan Kelime Grupları

- a. İsim fiil (infinitif) grubu,
- b. Zarf fiil (gerundium) grubu,
- c. Sıfat fiil (partisip) grubu
- ç. Birleşik fiil

B. İsimlerle Yapılan Kelime Grupları

- a. Tekrar grubu
- b. Bağlama grubu
- c. Unvan grubu

- ç. Ünlem grubu
- d. İsim tamlaması
- e. Sıfat tamlaması
- f. Sayı grubu
- g. Kısaltma grupları
- h. Edat grubu

şeklinde tasnif edilmiştir.

Bu bölüm cümle çözümlene örnekleri verilerek tamamlanmıştır.

XI. bölüm “Söz Varlığı” başlığını taşımaktadır. Nesrin Kaya tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde Nesrin Kaya, bir dilde yer alan kelimelerle, o milletin düşünce biçimi arasında sıkı bir bağ bulunduğunu vurgulamıştır. Kelimelerin de tarih boyunca aynı kalmayıp sürekli olarak kalıp değiştirdiğini belirten Kaya, bir dilde bulunan kelimeleri başlıca dört sınıfa ayırmıştır:

1. Bir dilin temelini kuran, atalardan kalan kelimeler,
2. Türetme yoluyla elde edilmiş kelimeler,
3. Yabancı kelimeler,
4. Asılları kesin olarak bilinmeyen “gezgin kelimeler”.

Dilde vukua gelen yeniliklerin sebepleri, Necip Üçok’un “Genel Dilbilim” kitabı dipnot gösterilerek açıklanmış, yine Türkçe’ye yeni kelimelerin giriş yolları da, V. Doğan Günay’ın, “Sözcükbilime Giriş” kitabı referans gösterilerek verilmiştir.

Yine Nesrin Kaya tarafından hazırlanan XII. bölüm “Anlam Bilgisi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, kelimelerin anlam çerçevesi çizilerek; temel anlam, yan anlam, mecaz anlam hakkında bilgi verilmiş ve konu örneklendirilmiştir. Bu bölümde kelimeler arası ilişkilere değinilerek, anlam değişimleri; anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kötüleşmesi başlıkları altında incelenmiştir.

XIII. bölüm Ersin Özden tarafından hazırlanmıştır ve “Yazım Kuralları (imlâ) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde büyük harflerin kullanılışı, tarihlerin yazılışı, sayıların yazılışı, birleşik sözcüklerin yazılışı, deyimlerin yazılışı, ikilemelerin yazılışı, terimlerin yazılışı, batı kökenli sözcüklerin yazılışı örnekleriyle verilmiştir. Sık sık yazım hatası yapılan bazı sözcüklerin doğru-yanlış cetvelinin verilmesiyle bölüm tamamlanmıştır.

Yine Ersin Özden tarafından hazırlanan XIV. bölüm “Noktalama” başlığını taşımaktadır. Nokta (.), virgül (,), noktalı virgül (;), iki nokta (:), üç nokta (...), sıra noktalar (.....), soru işareti (?), ünlem işareti (!), kısa çizgi (-), uzun çizgi (—), tırnak işareti (“”), yay ayraç “()”, köşeli ayraç ([]), kesme işareti (’), eğik çizgi (/), düzeltme işareti (^); kullanım kuralları verilerek çeşitli örneklerle açıklanmıştır.

XV. bölüm “Anlatım Bozukluğu” başlığını taşımaktadır ve Muharrem Özden tarafından hazırlanmıştır. “Anadilin hatalı kullanımından doğan ve çeşitli anlam kargaşalarına sebep olan ifade yanlışlıklarına anlatım bozukluğu denilmektedir.” şeklinde anlatım bozukluğunun tanımı verildikten sonra, sözcüklerin yanlış kullanımından kaynaklanan anlatım bozuklukları, cümle ile ilgili anlatım bozuklukları örneklerle sıralanmıştır. Gazetelerdeki yazılardan, televizyonlardaki konuşmalardan ve çeşitli yazılardan derlenen bozuk cümle örneklerinin verilmesiyle bölüm tamamlanmıştır.

“Güzel Konuşma ve Yazma” başlığını taşıyan XVI. bölüm de Muharrem Özden tarafından hazırlanmıştır. Güzel konuşma ve yazmada planın öneminin vurgulandığı bu bölümde güzel konuşma kuralları verilmiştir. Güzel yazabilmenin başlıca şartlarının da sıralandığı bölümde, güzel konuşmada diksiyonun önemine dikkat çekilmiştir.

Yüksel Topaloğlu tarafından hazırlanan XVII. bölüm “Yazmak Sanatı ve Yazıda Plân” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde “konu”nun tanımı “üzerinde düşünülen, konuşulan ve yazılan her şey” olarak verildikten sonra, konu seçiminin ve konuyu anlayıp sınırlandırmanın önemi dile getirilmiştir. Konunun işlenişinde açığı ve anlatım biçimlerine değinildikten sonra, başlık belirlemenin önemi ve başlığı belirlerken nelere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha sonra bir yazıyı oluştururken geçilen safhalar; geçici plan, kaynakları belirleme ve toplama safhası, malzemelerin okunması, sınıflandırılması ve notlandırılması ve yazma safhası şeklinde sıralanmıştır. Bu bölüm bir yazının planının ana bölümlerinin, I. Giriş, II. Gelişme, III. Sonuç, IV. Ekler, V. Kaynakça olarak verilmesiyle son bulmuştur.

Yine Yüksel Topaloğlu tarafından hazırlanan “Yazılı Anlatım Türleri” başlıklı XVIII. bölümde öncelikle yazılı anlatım türlerinin tasnifinde şimdiye kadar yayınlanan kaynaklarda yaşanan karmaşaya dikkat çekilmiştir. Topaloğlu, kendilerinin bu tasnifi yaparken, türlerin kendi aralarındaki ortak ve benzer

özellikleriyle işlevlerini göz ardı etmeden yazılı anlatım türlerini üç ayrı kategoriye ayırdıklarını belirtir. Bu kategoriler şunlardır:

İŞLEVSEL YAZILAR:

Dilekçe

Özgeçmiş

Mektup

A) Özel Mektuplar

B) Resmî Mektuplar

C) İş Mektupları

Telgraf

Rapor

Tutanak

A) Toplantı Tutanağı

B) Olay Tutanağı

Karar

İlan/Duyuru

ÖĞRETİCİ YAZILAR:

Makale

Fıkra

Sohbet

Gezi

Röportaj

Günlük/Günce

Anı/Hatıra

Deneme

Eleştiri

1. Topluma Dönük Eleştiri

2. Sanatçıya Dönük Eleştiri

3. Esere Dönük Eleştiri

4. Okura Dönük Eleştiri

Biyografi

EDEBÎ TÜRLER

Şiir

1. Epik Şiir
2. Lirik Şiir
3. Didaktik Şiir
4. Pastoral Şiir
5. Satirik Şiir

Roman

Hikâye

Bu tasnifle gruplandırılan yazılı anlatım türleri hakkında bilgiler verilmiş ve Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri ve eserlerinden örneklendirme yoluna gidilmiştir. Verilen örnek metinler konuyu tam olarak yansıtan isabetli seçimlerdir. Ayrıca şiir, roman ve hikâye başlıkları altında Türk edebiyatında şiir, roman ve hikâye hakkında da geniş bilgi verilmiştir.

XIX. bölüm de Yüksel Topaloğlu tarafından hazırlanmıştır ve “Sözlü Anlatım Türleri” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında: Konferans, sempozyum, mülâkat, söylev/nutuk, münazara, açık oturum, panel, forum gibi sözlü anlatım türleri hakkında doyurucu bilgiler verilerek, mülâkat ve söylev/nutuk türleriyle ilgili örnek metinler sunulmuştur.

Eserin sonunda yararlanılan kaynaklar “Kaynakça” başlığı altında verilmiştir. Kaynakça bölümüne bakıldığında bu eser hazırlanırken kaynak belirleme ve toplama safhasına büyük önem verildiği ve alanla ilgili bütün eserleri taramaya dikkat edildiği görülmektedir.

Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım kitabı, Üniversite öğrencilerinin, ilköğretimden itibaren aldıkları Türk Dili ve Edebiyatı öğreniminin derli toplu olarak bir araya getirilmiş şeklidir. Konuların geniş açıklamalarına yer verilmesi ve konularla ilgili çok sayıda örneklendirme yoluna gidilmiş olması kitaptan yararlananlara kolaylık sağlayacaktır. Kitap hazırlanırken Türk Dili ve Edebiyatı alanında otorite olarak kabul ettiğimiz bilim adamlarının pek çok eserinin tarandığı Kaynakça bölümünde görülmektedir. Bu da kitabın bilgi yönünden güvenilirliğini arttırmaktadır. Öğrencilerin üniversiteden mezun olup, çalışma hayatına

atıldıklarında da kullanabilecekleri bilgileri içeren eserin eğitimde büyük bir fayda sağlayacağı açıkça görülmektedir. Kitap, Türk Dili öğretimi alanına taze bir nefes getirmiş ve renk katmıştır.